

AZ ASSZIMILÁCIÓ PROBLÉMÁJA ÉS A SZÓR- VÁNYVÉDELEM JELENTŐSÉGE A KISEBBSÉGI ÉLETBEN.

A nemzetiségi elvnek, mint egyedüli államfenntartó erőnek elismertetése talán sehol sem annyira kilátástalan, mint Közép-Európában. Az egyes nyelvhatárok egymástól élesen el nem választható jellege, valamint az itt élő népek múltja és nagy tömegeiknek szórványos települése szinte lehetetlenné tették az új államhatárok igazságos megvonását. Így «a békeszerződések — Balogh Artúr kifejezését használva — nem oldották meg a nemzetiségi kérdést, annak csak új alakot adtak a hatalmi viszonyok megfordításával».

Hogy a békeszerző nyugati hatalmak maguk is felismerték ezt az mutatja, hogy a nemzetiségeknek, kisebbségeknek védelmét szükségesnek tartották nemzetközi szerződésekben biztosítani. Hiszen

nekik sem lehetett céljuk egy állandóan labilis Középeurópa megteremtése s így a XIX. és XX. század hatalmas alakító erővel bíró nemzeti gondolatát a kisebbségi jogvédelem rendszerében próbálták stabilizálni.

A nemzetiségi kérdésnek kisebbségi kérdéssé való átalakulása azonban több lényegbevágó változást eredményezett. Az az irodalmi harc, mely egykor a «nép-nemzet-nemzetiség» fogalmainak tisztázása körül kitört és több mint egy évszázadig állandóan tartott is, most újra feltámadt a nemzetiség és kisebbség» elnevezésének helyessége felett keletkezett vitában. A vita meddősége azonban csakhamar bebizonyult, mikor nyilvánvalóvá lett, hogy a két elnevezés két, egymásnak sok tekintetben ellentmondó fogalomkör megjelölésére szolgál, hogy mindkettőben más jelentenek. A «kisebbség» kvantitativé, a «nemzetiség» pedig kvalitativé nem tudja pontosan visszaadni a gyűjtőneve alá foglalt fogalmakat. Míg az előbbit például a Belgiumban többségi számban élő flamand nép megjelölésére is használják (helytelenül), addig a «nemzetiség» gyűjtőneve alá nem vonhatjuk a vallási minoritásokat, noha ezeket a kisebbségi szerződések értelmében szintén kisebbségeknek kell tekintenünk.

Az elméleti politikai tudomány nem tudta a «nemzetiség» és «kisebbség» szavak szűknek bizonyult fogalomkörét egy új s olyan szóval megjelölni, amely mind a két kifejezés mai tartalmát magában foglalná. A nemzetiségeknek védelme «kisebbségi jogvédelem» elnevezés alatt felvétellett a békeszerződésekbe s a nemzetiségi és kisebbségi probléma két, egymástól élesen elválasztható problémakörre szakadt. A politikai kérdés (egy bizonyos hányadában) jogi kérdéssé vált, mely szükségessé tette a régi fogalmak gyakorlati átértékelését, a szerződésekben lefektetett kisebbség védelmi rendelkezésekhez való simítását és átformálását. Az elmélet nagy részében gyakorlattá, a politikum joggyakorlássá változott s így, amit a probléma veszített a réven, azt megnyerte a vámon.

A kérdés gyökeréig is visszamenve megállapíthatjuk, hogy a két kérdéskomplexum tengelyét azonos érdek képezi.

A «nép» és «nemzetiség» karakterisztikus jellemvonása az, hogy megkülönbözteti magát a «többtől» és közös faji hivatást érez. Ez a «faji hivatás» aztán — az előfordulási szám, földrajzi fekvés stb. szerint — lehet politikai jellegű vagy merőben kulturális. Politikai jellegű akkor, ha szeparatistikus vagy éppen ellenkezőleg csatlakozási tendenciával bír, míg kulturális akkor, ha megelepszik fajiságának egyedül a kultúréletben kifejezésre juttatott biztosításával s ezen túlmenő — politikai — ambíciói nincsenek. (Előbbire példa a belgumi flamand aktivisták mozgalma és az osztrák «Anschluss-mozgalom», míg az utóbbira az egész Európában szétszórta élő németek

nyújtanak példát a «Grenzminderheiten» elnevezéssel ellentétes «Schicksalsminderheiten» megjelölésükkel.) Azonban úgy a politikai, mint a kulturális faji tendencia a népben, nemzetiségben felébreszti, illetőleg ébren tartja az «egység érzetét», a népi közösségbe tartozó minden egyén nyilvántartásának kötelezettségét és azt a törekvést, hogy a nép vagy nemzetiség elsődleges stádiumban pusztán érzelmi kapcsolatot jelentő «eszmei egységét», illetőleg ennek erélyét csökkenteni ne engedje a faji cél munkálására hivatott «tömegek» számára és akcióképességének redukálásával.

A népek, nemzetek élete ugyanis sokkal komplikáltabb, mint-hogy számukra a jelen érdeke bírna egyedül végelhatározó fontossággal. A jelen mind időben, mind térbelileg csupán átmenetet jelent számukra, melyet egy nagyobb — de egyelőre ismeretlen — fejlődésbe akarnak beilleszteni. A népekben élő optimista történelmi hit parancsszava szerint múltat, jelent, közeljövőt feláldozva biztosítani kell a «végső» formákban kifejeződő távol jövőt, de mivel ezt a fejlődés mechanikája s az idő juttatják megvalósuláshoz, — s így ezek megalkotásánál tudatosan közreműködni még nem lehet — a tartalomra, az anyagra, magára a népre, mint tömegre és mennyiségre kell fordítani minden figyelmet, mert a nemzetekben, népekben élő familiáris érzés képtelen megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy «utódja», azaz más egyedekben élő saját maga létét és «egyenjogúságát» a jövő számára biztosítva ne láthassa.

Ma minden politikai jelszó, titkos és nyílt diplomácia, modern nemzetközi jogi elmélet ezt a célt van hivatva szolgálni. A kisebbségi jogvédelem sem kivétel ez alól. Ennek középpontjában éppen úgy az asszimiláció problémája áll, mint ahogy ugyanez a törekvés képezte a nemzetiségi kérdés tengelyét is. De a világháború előtti és utáni nacionalizmusban mi mégis lényeges eltérést látunk. A szörnyű kontinentális gazdasági krízis, az állandóan fenyegető bolsevizmus és az ezek alapján problematikussá vált nyugati, keresztény kultúra sorsa mind olyan jelenségek, melyek parancsoló erővel mutatnak rá az európai ellentétek kiküszöbölésének szükségességére és arra, hogy kontinensünk csak úgy tudja további vezető szerepét és kultúráját megőrizni, ha a politikai ellentétek megszűnésével fokozottabb mértékben fog egységére és egységes hivatására felelősködni. Új nacionalizmus kialakítása vált tehát szükségessé akkor, mikor ily módon az európai politikai szellem *államkereteken felül* kezdett látni és gondolkodni, egy olyan kultúrnacionalizmus szükségessége nyomult parancsoló erővel az előtérbe, mely a faji öntudat kimélyítése mellett is nagyobb, a mainál sokkal odaadóbb és őszintébb indulattal hajlandó szolgálni a nemzetközi együttműködés ügyét.

Mikor tehát bebizonyosodott, hogy a nacionalizmus nagy kultúr-

erőt reprezentáló hatalmas gondolatát nem szabad hagyni darabokra zúzódni a nemzeti egoizmus sokszor vak szédületében, magában a fogalomban is hasadás következett be s nyilvánvalóvá vált, hogy különbséget kell tennünk a «fenntartó és hódító, a konzervatív és imperialista nacionalizmus»¹ között. Nagy szerencséje a kisebbségi gondolatnak, hogy a «fenntartó» nacionalizmus szolgálatában áll s így a várható európai fejlődéssel pályája parallel halad. S hogy, a Nemzetek Szövetsége is látja ez új arcot öltő Európának mostani labilis állapotát, azt mutatja formális — a lényegét jelenleg még mindig elkerülő — intézkedéseinek nagy tömege, melyekkel — a békeszerződések napról-napra számosabban felbukkanó hibáinak «ellensúlyozásaképpen» — a «nemzetközi együttműködést» úgy politikai, mint gazdasági és kulturális téren intenzívebbé akarja tenni.

A kisebbségi jogvédelemre kötelezett győző államok azonban, mint ismeretes, nemzetközi jogi kötelezettségeiknek ezen a téren eleget nem tettek, sőt a Nemzetek Szövetségének keretén belül igyekeztek a kisebbségi jogvédelemnek olyan magyarázatot adni, hogy ennek célja nem lehet más, minthogy: «... fokozatosan elkészítse a férjes nemzeti egység megteremtésének előfeltételeit».² Ennek a feltevést adott kifejezést Eisemann is egyik 1926-ban tartott előadásában, mikor megállapította, hogy egy félszázad a jelenlegi határok között elég lesz ahhoz, hogy: «a kisebbségi szigetek eltűnjenek az uralkodó nemzet testében és csak olyan kisebbségek maradjanak meg esetleg, amelyek nagy tömbökben élnek».³

Eltékintve attól, hogy e magyarázat teljesen ellentétes azzal a céllal, melyet a kisebbségi jogvédelem elérni hivatott, eltekintve attól, hogy a háború többek között a nemzetiségi jogok elismeréséért is vitatott meg, s hogy ez elmélet tarthatatlan voltát a szuverenitással kapcsolatban már Duguit, Lapradelle, Fauchile, Pillét stb. is kimutatták, mégis a legkomolyabb és legeredményesebb cáfolatát az elméletnek maga az élet adta. Nemhogy egy félszázad, de egy ezredév is kevésnek bizonyult a kisebbségek denacionalizálására, régen elfelejtett és halottnak hitt nemzetiségek támadtak fel és keltek új életre a kisebbségi mozgalom kontinentális szervezkedésének hatása alatt. A közel két évszázada felosztott Lengyelországot ma az az intelligencia vezeti, mely az orosz, osztrák és német elnyomás alatt nőtt fel s mégis teljesen lengyel maradt. A belgiumi flamand mozgalom

¹ Hornyánszky Gyula: Az európai kultúra. Társadalomtudomány, 1928. 136. oldal.

² A Nemzetek Szövetségének 1925 december 9-iki ülésén Melló-Francó brazíliai delegátus előterjesztése.

³ Idézi Balogh Arthur: A kisebbségek nemzetközi védelme c. munkája 61. oldalán. (Berlin, 1928.)

újra fellángolt, a franciaországi bretonok és baszkok szervezkednek, Elzász autonómiát követel, Spanyolországban az ötmilliónyi katalán jelent ma komoly problémát stb. S ha így fest a *«komogén Nyugat»*, elképzelhető, mit jelent e probléma a heterogén Keleten! Európa népeinek több mint 15%-a él kisebbségi sorban, 53 és fél milliónyi tömegben,¹ nem lehet csodálkozni tehát rajta, ha a mai Európa ennyi centrifugális erő hatása alatt nem bír szilárd alakot ölteni s a jelenlegi határok között végleg stabilizálódni.

* * *

De ha így áll a helyzet, hogy asszimiláció, helyesebben szólva erőszakos asszimiláció *nincs*, illetőleg az *ezáltal* elérhető «sikerek» oly elenyészők, hogy a befektetéssel arányos előnyt a többségi népre nem jelentenek s a kisebbségi nép létszámát sem apasztják jelentékeny arányban, önkénytelenül is felmerül a kérdés, hogy az egyes népek miért nézik akkor mégis más államba kebelezett testvéreik elnyomását oly ideges és türelmetlen szemmel, miért nem törődnek bele a jelenlegi helyzetbe, mikor a nemzetközileg garantált kisebbségi védelem mégis csak nyújt némi oltalmat idegenbe szakadt véreiknek?

A felvetett kérdésre egyrészt maga a történelem, másrészt Eise-mann előbb idézett megállapítása adják meg a feleletet. A kisebbségi mozgalom jelenleg még kezdeti stádiumban van, de máris bizonyos sikereket könyvelhet el, hiszen nemzetközi jogi szabályozást nyert. A keret, amelyben a mozgalom kiteljesedni hivatott, tehát már megvan, *csupán a tartalom a vitás*. De ezáltal, hogy a szerződések több helyen a kisebbségekről, mint kollektív személyekről emlékeznek meg, máris áttörték a kisebbségi jogok individuális természetét hirdető felfogásnak eddig szilárdan álló bástyafalát s így e mozgalom fejlődése elé széles perspektívákat tártak. Miután pedig «a jog — Ihering kifejezését használva — nem pusztá gondolat, hanem élő erő», mely fejlődni képes és kiteljesedni akar, így a kisebbségi jogvédelem továbbfejlődését célzó mozgalom és a kisebbségi jogvédelem mai váza sem nyújt elhatárolt és befejezett egészet, hanem csupán kezdetet, melyben potencialiter szükségképpen benne él a további fejlődés és végső kifejlés.

A kisebbségi mozgalom virulens voltát a jog fogalmának ily dinamikus magyarázata eléggé érthetővé teszi. Így tehát a küzdelem aktivitásának okát egyrészt a társadalmi mozgalmak szélesedésében, másrészt a jog expanzív természetében kell keresnünk. Ez a mozgalom ösztönös, tehát legkevésbé tudatos, de egyben legsebez-

⁴ L. Nagy Iván dr.: Európa kisebbségei. (Magyar Kisebbség 1929, VIII. évf. 13. s köv. számai.)

hetetlenebb és legkevésbé lefegyverezhető erőssége... A másik megfontolás (különösen keleteurópai viszonylatban) Eisemann megállapításából ered, abból a tételből, mely egyedül a «nagy tömbökben» élő kisebbségek létjogosultságát hajlandó akceptálni, míg a «kisebbségi szigetek» felszívódását a többségi néphe nemcsak megengedett, de egyenesen kívánatos processzusnak tartja.

A nép-nemzet azon tulajdonságáról, hogy népi birtokállományát úgy térben, mint időben, úgy anyagiakban, mint szellemiekben megóvni igyekszik, már szóltunk. Szóltunk az asszimilációs politika kudarcáról is, de ezen tételeinket csak általánosságban s abban a feltevésünkben állítottuk fel, hogy az illető kisebbségi nép homogén s így összefüggő egészet alkot, vagyis csupán a kisebbségi települési formák legideálisabb alakját vettük fejtegetéseinknél számításba. Eisemann tétele azonban mindennél élesebben mutatott rá arra a veszélyre, mely egy népet azáltal érhet, hogy tömegei apróbb s a többségi nép között elszórt szigetekben, azaz szórványokban élnek, így a nyelvhatárok nem tudnak szilárd alakot ölteni, állandóan mozognak s az egymással szemben álló népek «nyereség vagy veszteség» számláját plusz vagy mínusz arányban befolyásolják.

Keleteurópa területén nagyon kevés helyen találkozunk élesen elhatárolt nyelvhatárral s a Duna-medencét lakó népek mindegyikének jelentős százaléka él szórvány települési formákban. Nyilvánvaló ebből az a veszély, mely a szétszaggatott magyarságot fenyegeti. Hiszen a szórvány az illető kisebbségi vagy többségi nép Achilles sarka. Az asszimilációs küzdelem ott vívja legelszántabb és mégis legkevésbé adminisztrált csatáját. A kisebbségi nép itt van a legnagyobb természetes nyomásnak kitéve, de viszont a többségi nép tudatos asszimilációs presszió ja — a csekély szám miatt — mégis itt a leggyengébb. Ezen a ponton tényleg csak a faji vonások, erények és hibák érvényesülnek és nyitnak utat az ösztönös felszívódásnak vagy szeparatistikus előtörésnek. Ezen a ponton szolgálhat a nemzetiségi küzdelem a legnagyobb meglepetésekkel, itt dül el, hogy egy nép expanzív vagy regresszív erőt képvisel-e, hogy a szórványok «Hinterland»-ját alkotó etnográfiailag homogén tömeg a szórványok megerősítése vagy felszívódása által ki van-e téve a denacionalizálás veszélyének vagy nem?

A régi Magyarországon is fontos volt e probléma vizsgálata, de százszor jelentősebb ma, mikor a békeszerződések jelentékeny területi változásokat okoztak. A belpolitikai kérdést jelentő nemzetiségi probléma átváltozott külpolitikai kisebbségi kérdéssé. A magyarság ennek megfelelően éppen legveszélyeztetettebb helyein többségi népből kisebbségi néppé süllyedt, vagyis harcesélyei ezáltal *kettős devalváción* mentek át. A kisebbségi élet szűk lehetőségei által ma

az élet már azokon a pontokon is háttérbe szorította a magyarságot, ahol a háború előtt még biztos pozíciót és hadállást foglalt el, a mesterségesen megnehezített politikai és gazdasági élet pedig nem várt mértékben csökkentette a szórványok ellenállóképességét s így egyre inkább lehetővé tette a többségi nép terjeszkedését. A kisebbségi népet elsősorban szórványainál kikezdő asszimilációra tehát az eddiginél nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

Az asszimiláció jelentősége tehát részben emelkedett, részben csökkent. A tapasztalat bebizonyította, hogy az egy tömbben élő kisebbségi népet, mint egészet denacionalizálni lehetetlen s így a «veszélyes zóna» nagysága szűkült és a nyelvhatárra, illetőleg a szórványok lakta területre redukálódott. Az egytömbben élő kisebbségi népet a felszívódás veszélye így csak közvetve (szórványain s szaggatott nyelvhatárain keresztül) fenyegeti s így a kisebbségvédelmi törekvéseknek legsürgősebb feladata, hogy védelmi rendszerüket e felismerésnek megfelelően módosítsák s a rendelkezéseikre álló erőkből a kisebbségi küzdelem emez új harcterére csoportosítsanak át annyit, amennyi a lassú és fokozatos háttérbeszorítást megakadályozni képes.

A szórvány régi s tisztán elméleti megfogalmazása mellett — mikor az államjogi kapcsolattól függetlenül egy meghatározott területen a többségi népbe ékelt kisebbségi nyelvszigetet jelöltünk vele — a békeszerződések kisebbségvédelmi rendelkezéseit tekintve, most egy másik új és gyakorlati jelentőséget is kell tulajdonítanunk az elnevezésnek. A kisebbségi szerződések ugyanis egyes jogokat, amelyek a kisebbségeket nem mint különálló személyeket, hanem mint összetartozó kollektivitásokat illetik meg, csak az esetben hajlandók a minorításoknak biztosítani, ha valamely helyen «jelentékeny arányban» laknak.¹ Mivel pedig e «jelentékeny arány» meghatározása a kötelezett államok diszkrécionárius hatáskörébe utaltatott, s mivel az érdekelt hatalmak (valószínűleg a magyar 1868. évi XLIV. t.-c. hatása alatt) e minimális számot 20%-ban ($\frac{1}{5}$) állapították meg, így a szórvány régi fogalmazásával ellentétben ma szórványnak kell tekintenünk azt a kisebbségi tömeget, mely a kisebbségeket kollektíve illető bizonyos jogok gyakorlásához megkívánt létszámot nem éri el.

Mint látjuk tehát, a két meghatározás lényegében két különböző fogalom megjelölésére szolgál. Az elméleti és gyakorlati politika mérlegelése jut kifejezésre e két meghatározásban, de mint a továbbiakban látni fogjuk, a szórvány gyakorlati tartalmát még e meghatározás sem meríti ki teljesen, hiszen e definíció csak általános

¹ L. pld. csehszlovák K. sz. 9. cikk, lengyel K. sz. 9. cikk stb.

keret, amelybe a kisebbségi szórványküzdelem még számos más megjelenési alakját is bele kell illeszteniünk.

Balogh Artúr a kisebbségek nemzetközi védelméről írt munkájában¹ a kisebbségeket illető jogokat három főcsoportra osztja: Vannak a szerződésekben olyan jogok, amelyek az ország minden lakosát megilletik, vannak olyanok, melyek az összes állampolgárok számára biztosítanak meghatározott jogosítványokat és vannak végül olyanok, amelyek csak az etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó állampolgárok részére alkottattak.

Kisebbségvédelmi szempontból az első két kategória kevésbé jelentős, mert ezekben olyan jogosítványok nyernek biztosítást, amelyeket ma már — a francia forradalom következtében — emberi és politikai alapjogoknak ismerünk s így ezek kijegecesedése és az európai alkotmányokba való felszívódása már akkor befejeződött, mikor még a nemzetiségi-kisebbségi jogvédelem eszméje merő tudományos elképzelés volt. Tárgyunkat tekintve tehát csupán a harmadik csoportban felsorolt jogok fontosak: «Így az, hogy (kisebbségek) jogilag és tényleg ugyanazt a bánásmódot és ugyanazt a biztosítékot élvezik, mint a többi állampolgárok. Nevezetesen . . . saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíthetnek, igazgathatnak és azokra felügyelhetnek, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják. Idetartozik továbbá az a joguk, hogy nyelvüknek a hatóságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintében méltányos könnyítésekben részesüljenek.»

* * *

A kisebbségi jogoknak a szórványok életét befolyásoló rendelkezései ezekkel ki is vannak merítve. S bár a kisebbségeknek az a joga, hogy nyelvük használatát illetőleg a hatóságok előtt «méltányos könnyítésekben» fognak részesülni, a meghatározott 20%-os részvétel miatt már csak fenntartással sorolható ide, annál kevésbé említethők fel itt azok a további kisebbségi jogok, melyek közoktatási téren és a közvagyonból való «méltányos» részesedés ügyét illetőleg *expressis verbis* előírják és feltételezik a kisebbségeknek «jelentékeny arányban» való előfordulását. Ezen az alapon kell mellőznünk a kisebbségek autonómiához való jogának tárgyalását is, hiszen ezen a ponton a tömeges előfordulási szám alapfeltétel, de meg különben is a szerződések itt egyébként is nagyon szűkmarkúak.

Mint látjuk tehát, a szórványok a kisebbségek mostoha gyermekei. Az állami, megyei és községi életben háttérbe vannak szorítva, anyagi támogatásban csekély számuk miatt éppen úgy

¹ L. Balogh A. i. m. 85—90. old.

részesülhetnek, mint ahogy a nyelvhasználatot illetőleg megtagadnak tőlük minden könnyebbitést a közoktatás, közigazgatás és igazságszolgáltatás terén. S bár a kisebbségek és kisebbségi egyházak állami támogatása rájuk is vonatkozik, könnyű belátni, hogy a segélyek csekély összegéből rájuk semmit sem lehet fordítani, amikor a folyósított összegek a legelkerülhetlenebb s a kisebbségi gócpontok érdekeit szolgáló kiadások fedezésére sem elégségesek. Egyetlen lehetőség nyílik számukra, az t. i., hogy «saját költségükön» jótékonyági, vallási, szociális és közoktatási intézményeket létesítsenek s ezekben éljenek speciális nemzeti hivatásuknak. Ez a lehetőség azonban tisztán elméleti értékű, mert az ily intézmények felállítása és fenntartása oly nagy összegeket igényel, amekkorákat a szórványok saját erejükből előteremteni képtelenek.

* * *

Mindezt számításba véve mindenki előtt nyilvánvalóvá lesz tehát, hogy a tisztán csak nagyobb kisebbségi tömegek érdekét szolgáló hivatott s jogilag szabályozott kisebbségi jogvédelem mellett minél előbb meg kell szerveznünk a szórványvédelem társadalmi rendszerét is. Hogy ennek alapját és lehetőségét szintén a kisebbségi jogvédelem megléte szolgáltatja, az természetes és nyilvánvaló, de mint látjuk, ez a szórványoknál tisztán elméleti jog, amelynek gyakorlása anyagiak hiányában merő képtelenség. Gondoskodni kell tehát olyan szervezetről, mely *a mai erőviszonyok mellett is* többé-kevésbé képes lesz a felmerült feladatokat megvalósuláshoz segíteni.

A szórványvédelem helyes rendszere érdekében mindenképp szükség, hogy az érdekelt kisebbségi területek szórvány-kataszterét és szórvány-térképét teljes pontossággal elkészítsük s az így elkészített szórvány-térképen — a rendelkezésre álló minimális erők ökonomikus felhasználhatása végett — bizonyos *zónákat* különítsünk el a veszélyeztetettség nagysága vagy az illető szórvány különös fontossága szerint. (Pl. ha a szórvány, mint «híd», két nagyobb kisebbségi tömböt köt össze.) Mindezeket megelőzően fontos azonban annak tisztázása, hogy a szórványfelvételt milyen számítási kulcs szerint hajtjuk végre?! Vájjon százalékos arányszám vagy lélekszám szerint ejtsük meg a felvételt? Bélteky Kálmán «A magyar szórványság»-ról¹ írt munkájában a más ajkú lakosság közt 10%-ot kitevő magyarságot minősítette szórványnak és ezen az alapon és kulcs szerint dolgozta fel az 1900. évi népszámlálás alapján Magyarország szórványviszonyait. Ha meggondoljuk azonban, hogy míg egyrészt az államok ma a 20%-os jelenléteit kívánják meg, másrésztől meg, hogy nagyobb közösségekben (pl. milliós város) a 10—20%-os részvétel is olyan

¹ Bélteky Kálmán: A magyar szórványság. (Nagyvárad, 1910.) 40. old.

tömeget reprezentál, amely saját faji szükségleteiről gondoskodni képes, helyesebbnek tartjuk a lélekszám szerinti felvételt, bár ezzel párhuzamosan a százalékos megállapítás sem ütközik semmi akadályba.

A felvétel két szempont szerint történnék:

Kisebbségjogi alapon az államok által meghatározott minimális arányszám figyelembevételével (ez ma 20%);

másrésről *gyakorlati alapon*, vagyis aszerint, hogy az illető kisebbség saját szükségleteiről képes-e maga gondoskodni, illetőleg olyan számmal van-e valahol képviselve, hogy fenntartása és segítése komoly nemzeti érdeket jelent.

Bélteky az asszimiláció eshetőségeit számításba véve, a szórványoknak három fajtát különbözteti meg: szerinte van faji, nyelvi és kettős szórvány, mely a két első csoportot egyesíti magában. Azonban ugyancsak az asszimiláció meggátolásának szempontjából fontos a szórványkutatót a többségi nép és a környező nemzetiségek szórványaira is kiterjesztenünk, valamint annak kimutatását sem mulaszthatjuk el, hogy a magyarság szórványságában tisztán egy néppel áll-e szemben, vagy település folytán két, esetleg több néppel vívja öntudatlan faji csatáját? (Pl. a délmagyarországi magyar-német-román-szerb vegyes lakosságú községeknél.)

A szórványok számát azonban ezzel a felsorolással még nem merítettük ki. Itt elsősorban etnikai szempontokra voltunk tekintettel s ezért ezeket *természetes szórványoknak* is nevezhetjük. Ezzel szemben, ha az országhatárokat is számításba vesszük, beszélhetünk *mesterséges szórványokról* is, ami alatt azt értjük, hogy a határvonal az illető nép testének olyan pontján húzatott meg, mely *majdnem* összeesik az etnográfiai határral. így bizonyos számú testvérnép a nemzeti testről — amellyel eddig szorosan összefüggött — mesterségesen leszakított és *államjogilag* szórvánnyá vált. Viszont ugyan ezen az alapon az illető szórványnép erőcentruma is eltolódást szenvedett, amit pregnánsan figyelhetünk meg a Székelyföldön. Ez a háború előtt tulajdonképpen nem volt egyéb, mint a magyarság egy jelentékenyebb szórványmedencéje, ma pedig — a határok következtében — a Romániába kebeleztet magyarság központjává és természetes támasztékává lett, politikai és nem etnikai értelemben.

Bélteky a szórványokat még *helyük* és előfordulási *számuk* szerint is osztályozza. Az előbbi szempontból megkülönböztet «belső, nyelvhatári és külső szórványt», még az utóbbi szempontból «szórványsziget, szórványcsoport és szórványmedence» elnevezéseket használja.¹ Az elnevezéseket tekintve azonban a szórványokra vonatkozólag mind-

¹ L. Bélteky i. m. 35. old.

azon megkülönböztetéseket hiány nélkül mi is átvehetjük, amelyeket a kisebbségekre vonatkozólag — települési formáikat figyelembe véve — Nagy Iván felsorol.¹ így beszélhetünk mi is szórványhídról, szórványgyűrűről, szórványszigetről stb. Hiszen a szórvány tulajdonképpen nem egyéb, mint *kisebbségi tört*, amelyre tehát bizonyos hányadában majdnem hiba nélkül mindazon szabály alkalmazható, mely máskülönbben a kisebbségekre vonatkozik.

A kisebbségi szerződések azon rendelkezései, melyek előírják a kisebbségvédelemre kötelezett államok számára a kisebbségeknek a közvagyonból való méltányos segélyezését és jelentékeny számban való előfordulások esetén bizonyos nyelvi könnyítésekhez való jogukat — «érthetővé teszik» ezen államok azon igyekezetét, hogy kisebbségi népeikből minél többet igyekezzenek «szórványnak» feltüntetni. Erre pedig legalkalmasabb eszköznek a statisztika meghamisítása szolgál.

Az utóbbi évtized, sajnos, ezen a téren súlyos visszaélésekre vetett világot.² A népszámlálások erőszakos és tisztán politikai célokat szolgáló adatfelvételei sok tekintetben lehetetlenné tették a tisztánlátást. Számos helyen a kisebbségi népet megakadályozták nemzetiiségének szabad bevallásában s így a valóságtól eltérően, a többségi néphez viszonyított számarányukat tudatosan meghamisították. így sok helyen, bár a magyarság — az általunk adott értelemben — a 20%-ot meghaladta, a meghamisított statisztika folytán szórvánnyá süllyedt, vagy ahol még ez az eljárás sem tudta jelentékeny számukat csökkenteni, ott új közigazgatási kerületi beosztásokkal igyekeztek befolyásuknak gátat vetni.³ így született meg a szórványoknak még két új csoportja: a *statisztikai* és a *közigazgatási* szórvány s ezen utóbbi keretén belül a község-, járás- és megye-szórvány, aszerint, hogy melyik közigazgatási egységben nem éri el az illető kisebbség a meghatározott arányt.

E fogalmak tisztázása és e szempontok figyelembevétele szükséges ahhoz, hogy a szórvány-védelem helyes adminisztrációját megszervezhessük. Idő és hely tekintetében pontosan kidolgozott programra van szükségünk, ha az asszimiláció veszedelmét és szórványaink felszívódását meg akarjuk előzni. Szükséges tehát a «kisebbségi szórvány-közigazgatás» megszervezése, amin azt értjük, hogy

¹ L. Nagy Iván dr.: A nemzetiségi statisztika jelentősége a kisebbségi jogvédelem számára. (Magyar Kisebbség VII. évi, 763. old.)

² L. Kovács Alajos: La connaissance des langues comme controle de la statistique des nationalités. (Kairó, 1928.)

³ L. Sziklay Ferenc: Kisebbségi jogfogyatkozás Csehszlovákiában. (Magyar Szemle 1927. 3. sz. 281—86. old.)

kisebbségi életünk keretén belül vagy azzal párhuzamosan szórványainkat is be kell vonnunk abba a nemzetileg tevékeny körbe, ahonnan eddig — távoli fekvésük vagy csekély számuk miatt — saját hibájukon kívül kirekesztettek.

A kisebbségi «szórvány-közigazgatás» nem térhet ki az elől, hogy a szórványok szükségleteinek kielégítését is programjába vegye. A szórvány-közigazgatás lesz hivatott szórványaink kisebbségi vallás, kulturális, társadalmi, politikai és gazdasági szükségleteiről gondoskodni oly módon, hogy az ezen feladatok elvégzésére megfelelő szervezeteket létesít és vezetőket képez.

Fontos tehát mindenekelőtt az illetékesség és hatáskör kérdésének tisztázása, vagyis annak eldöntése, hogy mily «közigazgatási» kerületek állíttassanak fel s hogy kik és mily hatás és feladatkörrel legyenek ezek vezetésére hivatva? Fontos a vezetők kiválasztása, munkakörük tüzetes körülírása és meghatározása, jól elhelyezett adminisztrációs szórvány-központok felállítása és felszerelése oly módon, hogy ezek mobilizációs szervezete lehetővé tegye a nemzeti lét minden vonatkozására kiterjedő gondoskodást.

Csak ezen főbb szempontok figyelembevétele által lenne képes a «szórvány-közigazgatás» a fenyegető asszimilációnak gátat vetni.

A régi Magyarország 12.686 községe közül a magyarság csupán 4718 községben alkotott többséget, míg a fennmaradó 7968 községben relatív többséget vagy szórványt képezett. A szórvány-magyarság 51.6%-a a kedvező, 36%-a a *bizonytalan* és 12.4%-a pedig *kedvezőtlen* «térshízen» helyeződött el.¹ Már most, ha számításba vesszük, hogy a régi Magyarország azon területei, melyeken a magyarság abszolút többséggel volt képviselve, nagyobb hányadukban ma is az ország területéhez tartoznak, akkor könnyen számítás tehetünk arra nézve, hogy az utódállamokba bekebelezett magyarságot mily veszély fenyegeti ezen a téren. A politikai és etnikai nyomás velük szemben szabadon érvényesülhet, a magyarság legveszélyeztetettebb zónái kerültek új impériumok alá, így tehát teljesen érthető, ha a múlthoz viszonyítottan fokozottabb gondossággal és körültekintéssel iparkodunk kulturális integritásunk kiépítésére, ha az országhatárookra való tekintet nélkül, de az érvényben lévő nemzetközi szerződésekre tekintettel, kisebbségvédelmi rendszerünket úgy akarjuk kifejleszteni, hogy *az egész népi állományunk megóvását eredményezze.*

Ez a felismerés adja alapját a megalkotandó szórvány védelemnek. Mint láttuk, a kisebbségvédelem nem képes nemzeti érdekeinket az egész vonalon megoltalmazni, azért szükségessé vált egy olyan szervezet létesítése, mely e hiányokon képes lesz segíteni. Különben is a

¹ L. Béltky i. m. 246. old.

kisebbségi jogok sérelme esetén az illető népnek joga van a Nemzetek Szövetségéhez petíciót benyújtani s már maga ez a tény bizonyos korlátot von a többségi nép elé; ez a korlát azonban a szórványoknál nem érvényesül, mert itt a természetes és nem az erőszakolt, mesterséges asszimiláció meggátlásáról van szó. Itt nem politikai és jogi, hanem társadalmi kérdéssel állunk szemben, hol sikeres munkát is csak a társadalomtól várhatunk.

Nem érdektelen még annak a megemlítése sem, hogy ebben a munkában kiknek a segítségére lehet számítani. Az utódállamok erőszakolt statisztikai felvételei következtében ugyanis több, teljesen asszimilált és magyarrá vált népet, hogy ezáltal a magyarság országos számarányát csökkentették, leszakítottak az anyatörzsről és külön nemzetiséget kreáltak belőlük. Így lett Romániában pl. az örmény, cigány stb. külön nemzetiséggé deklarálva, holott e népek ilyirányú szándékuknak kifejezést nem adtak. A szórvány védelmet megvalósítani hivatott mozgalom természetesen e népek segítségét sem nélkülözheti s így statisztikai felvételeit önálló népszámlálás útján köteles összegyűjteni, hol a nemzetiségi hovatartozásra nézve egyedül a szubjektív ismérvek lesznek döntők, nem pedig a visszaélésekre oly bő alkalmat nyújtó «faji leszármazás».

A szórvány védelem fontosságát ezek után senki sem tagadhatja. Az eszközölt statisztikai számítások mindennél világosabban fognak rámutatni arra a veszélyre, amely a magyarságot ezen a téren fenyegeti, ha előbb vázolt kötelességeit elhanyagolja.

A népek versengésének okai között ma is ott az asszimiláció problémája. Európa akár nemzeti államokra szakadva éli tovább életét, akár «Egyesült Államokba» tömörül, fontos, hogy e sok nyugtalanságot okozó kérdés méregfogát végre kihúzza. Ez pedig csupán úgy érhető el, ha egy nép sem akarja a másik nép etnikai birtokállományát csökkenteni és igazságtalanul megrövidíteni, vagyis más szóval úgy az eredményes harc, mint az eredményes béke egyetlen előfeltétele az európai népek asszimilációs törekvéseinek kiküszöbölése. Ez csak részben állami, *míg* másik részében társadalmi feladat, így tehát megvalósítása mindenképpen emberi érdek. A nemzetiség védelmét emberi alapjoggá kell tenni, ha Európa fejlődését és békéjét intézményesíteni akarjuk.

Az asszimiláció kisebbség-jogvédelmi alapon való meggátlása azonban a küzdelem negatív részét képezi. Az ember alaptermészete az, hogy fejlődjék és befolyását egyre szélesebb körökre terjessze ki. Ha az «asszimiláló állam» típusa meghal is, még mindig megmarad (öntudatlanul is) az «asszimiláló társadalom».

Az élet fejlődések és hanyatlások, nyílt vagy néma harcok szakadatlan láncolata. A magyarságnak harcolni kell a békéért és népe

életéért. Az állást megtartani a vértelen harcban éppen olyan kötelessége egy népnek, mint a harctereken, hátrálni annyi, mint hanyatlani, beolvadni annyi, mint meghalni.

A szórványvédelem intézményes kiépítése olyan nemzeti kötelesség, mely elől a magyarságnak kitérnie lehetetlen, ha egykor mint egyenrangú fél akar beilleszkedni a békét talált európai népek közös családjába.

(Debrecen.)

Pongrácz Kálmán.